

Jarenlang heb ik gezocht naar literatuuropdrachten die de leerlingen dwingen om het verhaal effectief te lezen en hen aanzetten om grondig over de verschillende verhaal-elementen na te denken. Daarbij ben ik geëvolueerd van papieren, traditionele boek-besprekingen naar digitale, creatieve literatuuropdrachten. Deze nieuwe aanpak pas ik nu twee jaar toe en ik ondervind dat de leerlingen meer gemotiveerd zijn om hun opdrachten te maken. Daardoor zijn hun opdrachten ook opmerkelijk beter: ze doen er meer moeite voor en ze denken beter na over het verhaal. De integratie van ICT maakt de opdrachten speelser en dat motiveert de leerlingen. Bij de besproken *tools* moeten ze geen lange teksten schrijven, maar veeleer een korte verantwoording bij een afbeelding, video- of audiofragment. Bovendien nemen de *tools* het intensieve werk uit handen van de leerlingen: het *format* wordt hen aangereikt; zij moeten enkel hun inhoud toevoegen. Op een eenvoudige manier komen ze snel tot een mooi resultaat. Ook voor de leerkracht zijn de voordelen legio: hij kan de leerlingen van dichtbij en tijdens het leesproces opvolgen, samenwerking en creativiteit worden gestimuleerd en de papierberg wordt verkleind.

Ronde 8

Theo Witte (a) & Erwin Mantingh (b)

(a) Rijksuniversiteit Groningen

(b) Graduate School of Teaching, Universiteit Utrecht

Contact: (a) t.c.h.witte@rug.nl

(b) e.mantingh@uu.nl

#literatuuronderwijs2032

1. Inleiding

Op 25 en 26 juni 2015 werd in Ravenstein het symposium ‘Vakdidactisch Meesterschap – Nederlandse letterkunde’ gehouden, dat voortvloeide uit het programma ‘Vakdidactiek Geesteswetenschappen’. Op de tweedaagse gingen vijftig wetenschappers, docenten en vakdidactici met elkaar in gesprek over het literatuuronderwijs. Het hoofddoel van het symposium was de relatie tussen de neerlandistiek en het schoolvak Nederlands te verkennen en versterken, en het literatuuronderwijs een nieuwe impuls te geven. Het initiatief voor het symposium ging uit van het Vakmeesterteam ‘Nederlands – Letterkunde’, dat bestaat uit Theo Witte (Rijksuniversiteit Groningen), Jan Oosterholt (Open Universiteit) en Erwin Mantingh (Universiteit Utrecht).

In de workshop legt het Vakmeesterteam de bevindingen van het symposium voor aan de aanwezige docenten. Ook wordt gepeild welke bijdrage vanuit de neerlandistiek en vakdidactiek wenselijk is op het vlak van (a) nascholing, (b) ontwikkeling en (c) onderzoek. Zeven aspecten van het literatuuronderwijs dienen als vertrekpunt voor de gedachtewisseling: legitimering en visie, wettelijk kader, leermiddelen, afbakening, samenhang met andere vakonderdelen, samenwerkingsmogelijkheden en status.

2. Legitimering en visie

Anno 2015 is het lezen van literatuur geen vanzelfsprekendheid en van de leraar Nederlands die zijn leerlingen tot lezen wil verleiden, wordt dan ook de nodige overtuigingskracht verwacht. Een goed doordachte visie op het literatuuronderwijs is daarom een absolute voorwaarde. Het lezen van literatuur is niet alleen een plezierig tijdverdrijf, het bevordert ook een esthetische, emotieve, sociale, intellectuele en talige ontwikkeling. Recent empirisch onderzoek bevestigt deze claim. Meer dan andere teksten dwingen gedichten, verhalen en romans leerlingen tot *slow reading*, concentratie en reflectie. Literatuur confronteert de lezer bovendien met de grenzen van het denken zeggare en stimuleert zo tot creativiteit, empathie, kritiek en reflectie.

3. Wettelijk kader

De speelruimte die de eindtermen en kerndoelen docenten bieden, is groot, waardoor aan het eind in het examenjaar niet duidelijk is welke doelen feitelijk zijn gerealiseerd. Belangrijke en voor leerlingen interessante benaderingen (bijvoorbeeld: het leggen van een verband tussen een literaire tekst en maatschappelijke discourses) ontbreken in het formele curriculum.

In het algemeen is men kritisch over de verkaveling van het vak Nederlands in verschillende domeinen ('lezen', 'schrijven', 'mondelijke taalvaardigheid', 'argumentatie' en 'literatuur'), omdat hierdoor de samenhang binnen het vak verborgen blijft. Zo ontbreekt bijvoorbeeld 'creatief schrijven' in het curriculum, terwijl 'creatief schrijven' het vak Nederlands niet alleen aantrekkelijker maakt voor leerlingen, maar het ook stimulerend en verrijkend is voor de ontwikkeling van hun taalvaardigheid. De rol die media en journalistiek binnen Nederlands spelen, is klein en zou veel groter moeten zijn.

Naar analogie met het vak wiskunde, zou de mogelijkheid onderzocht moeten worden om Nederlands met een taalkundige of cultuurhistorische invulling en op een hoger niveau af te sluiten. Dat biedt leerlingen en docenten een extra uitdaging.

4. Leermiddelen

Hoewel er op dit moment meerdere literatuurmethoden in boekvorm in omloop zijn, zijn er nog slechts enkele in de handel verkrijgbaar. Daarnaast bestaan er digitale leermiddelen, waarvan www.literatuurgeschiedenis.nl en www.lezenvoordelijst.nl de meest succesvolle zijn. Globaal kunnen twee typen worden onderscheiden:

1. methoden waarin weinig stof over veel onderwerpen te vinden is;
2. leermiddelen die veel stof over weinig onderwerpen bieden.

Opvallend is dat verreweg de meeste aandacht uitgaat naar proza. Poëzie en vooral toneel zijn de ondergeschoven kindjes in het hedendaagse literatuuronderwijs.

Het kennisbestand waar de methoden gebruik van maken, is gedateerd. Men leunt nog sterk op het structuralisme uit de jaren 1970 en loopt duidelijk achter bij ontwikkelingen in de neerlandistiek en de literatuurwetenschap. Ook passen de methoden slecht bij de huidige interculturele en multimediale samenleving. Dat is zorgelijk, omdat veel (beginnende) docenten vaak sterk leunen op de methode.

De didactiek in de methoden is arm en weinig uitdagend. Zelf vragen leren stellen aan een tekst en zelf kennis vergaren over bijvoorbeeld de context van een tekst en de ontwikkeling van het literaire systeem, zijn niet aan de orde.

5. Afbakening

In tijden van globalisering, multimedialiteit en multilingualiteit is het voor de literatuurwetenschapper allesbehalve vanzelfsprekend om zich te beperken tot een nationale canon. Het is echter de vraag of zo'n horizonverruiming ook voor het curriculum van het middelbare literatuuronderwijs zou moeten gelden. Als men de literaire canon dan als leidraad neemt, bijvoorbeeld omdat hij deel uitmaakt van het culturele erfgoed, is het wel van belang dat de leerling inzicht krijgt in de wijze waarop de canon tot stand is gekomen en in de toekomst weer zou kunnen veranderen. Het onderwijs hoeft zich bovendien niet exclusief op de canon van de Nederlandse literatuur te richten, maar kan ook uitgaan van 'Literatuur in Nederland', waartoe dan ook vertaalde literatuur en jeugdliteratuur gerekend zouden moeten worden. Het vak Nederlands richt zich op de tekst, ook wanneer het om het literatuuronderwijs gaat, maar in een multimediale samenleving is aandacht voor bijvoorbeeld beeldtaal noodzakelijk, al was het maar omdat de leerling zo inzicht krijgt in de verschillende manieren waarop een verhaal verteld kan worden.

6. Samenhang

De indeling in domeinen binnen het schoolvak en de specialisatie in de wetenschap hebben ertoe geleid dat in het onderwijs de verbanden tussen vakonderdelen niet voldoende worden gelegd en benut. Daarnaast is met de toegenomen nadruk op taalvaardigheid het aandeel van literaire teksten gemarginaliseerd. Beide ontwikkelingen kunnen worden gekeerd door stelselmatig literaire en andere neerlandistische teksten te benutten bij het oefenen en toetsen van taalvaardigheid ('lezen', 'schrijven', 'spreken' en 'luisteren'). Het centraal examen (CE) zou vervolgens eveneens over een vakinhoudelijk onderwerp moeten gaan. Dat vereist een aanpassing van de eindtermen en een andere inrichting van het CE. De samenhang tussen de vakonderdelen zou ook door de universiteiten en het hbo moeten worden uitgedragen. Op het vlak van literatuur ligt vakoverstijgende samenwerking tussen Nederlands, de moderne vreemde talen (ondanks de mislukking van GLO), geschiedenis, ckv en filosofie voor de hand.

7. Samenwerking

Alle betrokkenen betreuren dat de wetenschap en het schoolvak van elkaar zijn vervreemd. Het is dringend nodig te komen tot een intensieve en duurzame uitwisseling en samenwerking tussen wetenschappelijke neerlandistiek en het schoolvak in de praktijk.

Om te beginnen ontbreekt het wederzijds aan kennis van de stand van zaken. Universitaire neerlandistiek en vakdidactiek zouden voor een betere, geregelde informatievoorziening kunnen zorgdragen. Een op te richten platform voor het schoolvak Nederlands zou een verbindende schakel in de communicatie en samenwerking moeten vormen.

Academici moeten vaker de scholen in en leraren vaker de academie in. Wetenschappers, vakdidactici, studenten en docenten kunnen meer samenwerken: om onderwijsmateriaal te ontwikkelen, onderwijs te verzorgen en vakdidactisch onderzoek te doen. Scholieren die een profielwerkstuk over taal, literatuur of communicatie schrijven, moeten met hun vragen ergens terecht kunnen.

Docenten zijn zeer geïnteresseerd in een breed, veelvormig en hoogwaardig (na)scholingsaanbod: cursussen over (taal- en) letterkunde, verzorgd door wetenschappers en vakdidactici. Belangrijke voorwaarde is dat hiervoor vanuit de academie en de scholen tijd en middelen beschikbaar zijn. Het Beroepsregister zou hierin een grote rol kunnen gaan spelen.

8. Status

Hoewel het nut van het kernvak Nederlands door leerlingen wordt onderkend, daagt het vak hen in inhoudelijk en didactisch opzicht onvoldoende uit. Teneinde de status van het vak te verhogen, verdient de invulling en aanpak van het schoolvak op een aantal punten bijstelling. Het verwerven van kennis en ontwikkelen van inzicht nemen nu een te kleine plaats in binnen het vak. Er is bovendien geen ruimte voor een onderzoekende houding tegenover taal, cultuur en media, terwijl een dergelijke 'nieuwsgierige' benadering scholieren zicht zou kunnen bieden op het Nederlands als een boeiend onderwerp van studie en wetenschap. De rol die taalkunde, media en journalistiek binnen het schoolvak Nederlands spelen, zou veel groter moeten zijn. Om die reden valt er veel voor te zeggen om het 'zwakke' profiel 'Cultuur & Maatschappij' zwaarder, aansprekender en moderner te maken door een profiel te ontwerpen waarin de nadruk ligt op 'taal', 'media' en 'cultuur'. Dit brede schoolvak zou niet als 'gemakkelijk en saai' te boek mogen staan, doordat het te bereiken niveau de leerlingen uitdaagt en de weg ernaartoe de moeite waard is.

Zie voor het volledige verslag van het symposium: <http://vakdidactiekgw.nl/vakdidactisch-meesterschap/meesterschapsteam-nederlands-letterkunde/>.